

Diskurs och erfarenhet

BARBRO BLEHR, fil.dr, är forskarassistent vid etnologiska institutionen, Stockholms universitet.

Vid Institutet för folklivsforskning – etnologiska institutionen i Stockholm arrangerades hösten 1998 ett endagsseminarium på temat "Diskurs och erfarenhet". Syftet med dagen var att problematisera och diskutera relationerna mellan levda liv och representationer – mellan upplevelser och erfarenheter, å ena sidan, och mer eller mindre etablerade föreställningar om levda liv, å andra sidan. Artiklarna som presenteras här är bearbetningar av några av de förslag som framfördes under dagen.¹

Föreställningarna som vi syftade på kan vara kodifierade i bilder och stereotyper. De kan vara sammanlänkade i hela system av definitioner, förståelser och förklaringar (med andra ord, vara del av en diskurs). De existerar ofta, men inte bara, i textform. Likaledes framstår de ofta som något som pressas på utifrån. De tränger sig på människor och tvingar till bemötande och handling, men de formuleras och reproduceras någon annanstans, i processer som människorna själva verkar ha föga inflytande över.

Ett annat perspektiv – besläktat, för här rör det sig förstås om en glidande skala – är att det att förhålla sig till etablerade bilder och stereotyper också kan innebära att man hanterar dem på sätt som förändrar dem. I praktiken kan det handla om att anamma delvis men samtidigt protestera, att försöka komplettera de bilder som finns med andra nyanser, eller att radikalt försöka underminera dem. Det finns alltid olika förhållningssätt här, och därför är det ytterst också en empirisk fråga hur pass maktlösa människor är inför bilder, stereotyper och utifrånkategoriseringar. Som en förlängning av detta synsätt, i sin tur, uppkommer något man kan se som ett tredje perspektiv: alla kategoriseringar som cirkulerar kommer inte utifrån. Det här fältet eller problemområdet rymmer också processer som går i motsatt riktning, nämligen verksamheter som innebär att människor försöker få genomslag i offentlige-

ten för sina egna versioner av vilka de är, och därigenom radikalt ta kommandot över hur de själva ska uppfattas och definieras.

En viktig reservation i sammanhanget – som vi blev mer och mer klara över allteftersom diskussionen fortgick – är att man inte ska låta sig luras av dikotomiseringen i temat. Det finns en etnologisk tendens, förmodligen djupt historiskt rotad, att behandla den diskursiva nivån och det levda vardagslivet som två i grunden oförenliga storheter (till det historiska arvet hör förstås då också etnologernas privilegiering av det levda livet). Men en av de insikter som trängde sig på, när man hörde de olika föredragen, var att en sådan dikotomisering sällan är fruktbar i det praktiska analytiska arbetet. Empiriskt sett kan erfarenhet och diskurs glida i varandra på sätt som ropar på helt andra begreppsarsenaler, och andra analytiska infallsvinklar. Ska vi komma vidare på det här området, så behöver vi med andra ord utveckla vassare analytiska begrepp; mer preciserade redskap för att bryta upp och sortera de processer vi vill försöka förstå. Likaså behöver vi precisera våra begrepp för att kartlägga fälten, och materialkategorierna vi arbetar med (inte minst framstod samlingsbeteckningen "media" som grov, i akut behov av specificering).

De olika föredragen var inte synkroniserade vad gäller begreppsbruk. Tvärtom knöt vi an till olika teoritraditioner, och förespråkade delvis olika vägar vidare. Uppgiften att sortera, jämföra och försöka summera likheter och olikheter i våra angreppssätt föll på Lars Kaijser och Ann Runfors, som inledde slutdiskussionen. Den skriftliga kommentar som de presenterar här är en reviderad version av deras diskussionsinledning.

Avslutningsvis vill jag notera – eller er-

känna – att temat knyter an till en besvärlig fråga, eller rättare sagt ett kunskaps-teoretiskt och filosofiskt problemkomplex som då och då drabbar oss med full kraft. Frågan lyder: Kan man egentligen veta någonting om erfarenheter? Är inte erfarenhet en kategori som är principiellt oåtkomlig? Är inte uttryck, ändlösa serier av representationer av erfarenheter det enda vi kan komma åt? Det finns många sätt att förhålla sig till den problematiken, och det är inte säkert att den var lika relevant för alla föredragshållarna. Men när vi planerade dagen fick jag tillräckligt många förhandsförfrågningar om erfarenheternas status för att känna mig manad att åtminstone formulera min egen ståndpunkt, så som den för tillfället gestaltar sig. Den består i att försöka hålla isär metodologi och någonting annat, som man skulle kunna tala om i termer av ontologi eller grundläggande uppfattningar om hur världen är. Närmare bestämt går den ut på att acceptera den metodologiska tesen att allt vi har att studera är representationer, men för den skull inte hävda att representationer är det enda som finns, det vill säga att det inte existerar någon levd erfarenhet utöver dem. Tvärtom handlar det om att betona sambandet mellan representationer och erfarenheter; att hålla i minnet att representationer är centrala studieobjekt därför att de springer ur erfarenheter, förmedlar erfarenheter, och skapar erfarenheter. Här finns en klar parallell, om än på ett mer grundläggande plan, till de tre perspektiv som skisserades ovan. Å ena sidan är representationerna något som formar och sätter gränser för erfarenheter. Det är svårt att erfara något som man inte alls har modeller (eller språkliga kategorier) för. Å andra sidan händer det faktiskt emellanåt att vi upplever sådant som vi inte har en form för att förstå, förklara eller sätta ord

på. Ändå kan vi försöka förmedla det. De begränsningar som existerande representationer sätter är med andra ord inte helt utan kryphål. Det pågår hela tiden processer där människor försöker spränga gränserna för vad som kan representeras, genom att skapa nya uttryck för att förmedla sådant som de kända formerna inte kan rymma. I det skapandet, i det strävandet med att försöka förstå och kommunicera vad våra liv lär oss, är erfarenhet en mäktig kraft som driver oss. Det är inte minst därför jag menar att vi inte bör mista den ur sikte i vår forskning, även om den principiellt sett kanske måste anses vara omöjlig att komma åt.²

NOTER

¹ Till programmet hörde också Åsa Haglunds "Bilder av orientalen i media" och Lena Gerholms "Stereotyper och upplevelser: Om förståelsen av

det främmande i äktenskap över gränser". Gerholms bidrag har senare publicerats i antologin *I andra länder: Historiska perspektiv på svensk förmedling av det främmande* (Berg och Trépagny 1999).

² Den som behöver teoretiska referenser för ett perspektiv som detta kan lägga pussel till exempel med utgångspunkt i Turner och Bruner (1986), Hastrup och Hervik (1994) och Cohen och Rapport (1995), framför allt då de senare volymerna.

LITTERATUR

- Berg, Magnus & Trépagny, Veronica (red.), 1999. *I andra länder: Historiska perspektiv på svensk förmedling av det främmande*. Lund: Historiska Media.
- Cohen, Anthony P. & Rapport, Nigel (ed.), 1995. *Questions of consciousness*. London: Routledge.
- Hastrup, Kirsten & Hervik, Peter (ed.), 1994. *Social experience and anthropological knowledge*. London: Routledge.
- Turner, Victor W. & Bruner, Edward M. (ed.), 1986. *The anthropology of experience*. Urbana: University of Illinois Press.